

BRUKS- ANVISNINGEN

NR 41 – SEPTEMBER 2020

Medlemsblad från Åkers Hembygdsförening

www.akershembygd.se

Läs även: **Ordförande har ordet**

Mer historia om Ebba Nordström

En Lännaprästs vedermödor

Fabriksmänniskan

Arbetarförfattaren Erik Johansson och Åker

Hjulhusets nya skrud

FOTO: PER HELLGREN

Hjulhuset vid Göksjön är fri-luftsmuseet som brann ner till grunden hösten 2017. Nu har fastighetsägaren Åkers Kronopark AB låtit uppföra en permanent utställning i form av en tillgänglighetsanpassad plattform/utsiktsplats med skyltar som berättar historien om Bredsjönskonsten och stånggången och gruvornas historia i trakten.

Hembygdsföreningens **Evert Liden** och **Tomas Larsson** har forskat fram fakta ur Åkers bruksarkiv som finns att läsa på metalltavlor utmed räcket med utsikt mot Göksjön.

Utställningen är byggd på den gamla stensockeln till hjulhuset. Tre glasskivor i golvet gör att man kan se ner i husgrunden under plattformen. Vid mörkrets inbrott kan man se att utrymmet därunder också är belyst.

En metallplakett vid uppgången till utställningen förkunnar följande: ”Denna minnesplats har uppförts på beställning av markägaren Åkers Kronopark AB med en förhoppning om att platsen skall komma många människor till glädje och fungera som ett utflyktsmål för att ta del av vår gemensamma industriella kulturhistoria och den vackra naturen.” ■

Bruksanvisningens redaktionsråd består av Sten Hellgren, Tomas Larsson och Pelle Johansson.

Layout och design görs av Per Hellgren; perhellgren@hotmail.com.

Omslagsbild: Erik Johansson fotograferad av Joakim Roos/Dagens Nyheter. Fotot är manipulerat.

Ögonblick i Åker

Kräftfiske. Nore Nyström gör sig klar för fångst den 7 augusti 1954 i Räckstaån vid Krutbruket. Pojken till höger är okänd. Fotot är taget ur Harry Lindblads arkiv som förvaltas av Åkers Hembygdsförening.

Aldrig tidigare har jag sett så mycket folk i skogarna (Åkers bergslag) vilket är mycket glädjande då folk har svårt att sysselsätta sig i övrigt. Fantastiskt skoj med så mycket bilar vid Löta skola där Kanotkungen har sin iläggning. Likaså vid Skottvång där Maria har haft mycket folk i samband med vandringar efter lederna. Det är dem väl unnt med lite inkomster = hårt arbete. Nackdelen finns tyvärr med nedskräpningen i skog och mark (där folk inte förstår att "mamma" inte finns med i skogen och städar).

Museet har kanske aldrig haft så fina utställningar samtidigt på många år. Valsar, Riddarholmskyrkan, tågutställning (med fotografier kommunen skulle kasta !) och Harrys omarbetade. Besökarna har varit fler i juli - augusti än tidigare år. Glädjande!

Många av våra ambitiösa programpunkter hoppas vi kunna presentera under 2021, förhoppningsvis. Vi har verkligen vridit och vänt på varenda punkt för att se om det gått att genomföra utifrån gällande restriktioner.

Jag är verkligen stolt att vara ordförande då så många människor runt föreningen gör detta enorma arbete för att hela tiden ta ett kliv framåt. Många timmar har lagts ner på uppfräschning av nya Hjulhuset, byte av spängbrädor på våra leder Stånggångs- och Marviksleden samt timmarna på museet.

Väl mött till kanske någon aktivitet under hösten eller tidig vinter, vi får se. Gå in på vår hemsida www.akershembygd.se för uppdatering. ■

Erik Johansson

Arbetarförfattaren från Åker

Erik Johansson (1914-2013), en av vårt lands mest säregna arbetarförfattare, växte upp i Åkers Styckebruk. Per Hellgren berättar om denne natur- och kulturälskare som blommade ut som proletärdiktare först vid 62-års ålder, ständigt präglad av sin uppväxt i Åker.

Text: Per Hellgren

Det var förra våren som jag fick tag på fyra små färgglada böcker ur hembygds-museets boksamling. De hade uttrangerats vid den årliga städningen och eftersom de var osprättade hade ingen läst dem över huvud taget. Dock var de försedda med hembygdsföreningens stämpel och hade en gång tillhört Bertil Andersson, en av föreningens grundare.

Det var min far Sten Hellgren som gav mig böckerna. Han berättade att Erik Johansson blivit känd som arbetarförfattare på 1970-talet och att han varit kompis med min farfars bror Sven en gång i tiden. Erik Johanssons storsyster Astrid Johansson (född 1911) jobbade på posten vid järn-

vägsstationen i Åker och han hade även en yngre bror Henry (född 1916). Det fanns alltså en stor mängd Åkershistoria kring denne författare och det gjorde mig nyfiken. Vem var egentligen Erik Johansson och hur såg hans kopplingar till Åkers Styckebruk ut? Jag läste böckerna. Rotade runt lite. Och fick veta lite mer.

En udda författare

Erik Johansson dök upp som udda författare på den svenska horisonten under det vänsterpolitiskt radikala 70-talet, då behovet av berättelser från det verkliga arbetslivet var närmast ousinligt. Om inte annat så i kampen för ett bättre samhälle. Precis som den tio år äldre Harry Martinson var

Erik Johansson.

FOTO: LINDELÖWS BOKFÖRLAG

han autodidakt och närde ett ytterligt nervkänsligt förhållande till sin omgivning; naturen, arbetet, människorna.

Hans första självbiografiska bok *Fabriksmänniskan* hyllades av kritiker i alla de stora tidningarna. Den gavs ut av Göteborgsförlaget Zindermans och var försedd med ett sobert orange omslag där en teckning av Brit Swedberg visar en förtvivlad arbetare sittandes med rykande skorstenar i bakgrunden. Boken hade ett förord av Sven Delblanc och hyllades stort av DN:s kritiker Sven Lindqvist. Inte dåligt av en 62-årig debutant.

Men Johansson var en ryktbar figur redan tidigare än så. Han hade skrivit kontroversiella texter i *Göteborgs-Tidningen* under 70-talet, men även i *Ny Tid* och fackföreningstidningen *Mål*

och *Medel* sedan tiden efter andra världskriget.

Alla trodde nog att han var göteborgare. Men han var faktiskt uppvuxen i Åkers Styckebruk.

I sin andra bok *Vägen till fabriken* (1977) berättar han mest utförligt om sin uppväxt.

Föräldrarna hette Valentin och Ingeborg. Båda kom från Fogdön utanför Strängnäs. Fadern började som dräng på gården Kråktorps, en kort bit från Vårfruberga kloster intill Mälaren. Valentin var rättarson från stora Skälby under Näsbyholms gods i Härad. Senare kom han att arbeta som statardräng på Plångsta gård i Vansö.

Modern Ingeborg Maria Johansson, född Andersson, föddes i Magdeboda Fogdö och var dotter till småbonden där, ett stenkast från nuvarande Granbecks Livs i Lundby. I ungdomen arbetade hon som piga på Stenby gård i Fogdö som än i dag ligger på vägen ner mot Vårfruberga kloster.

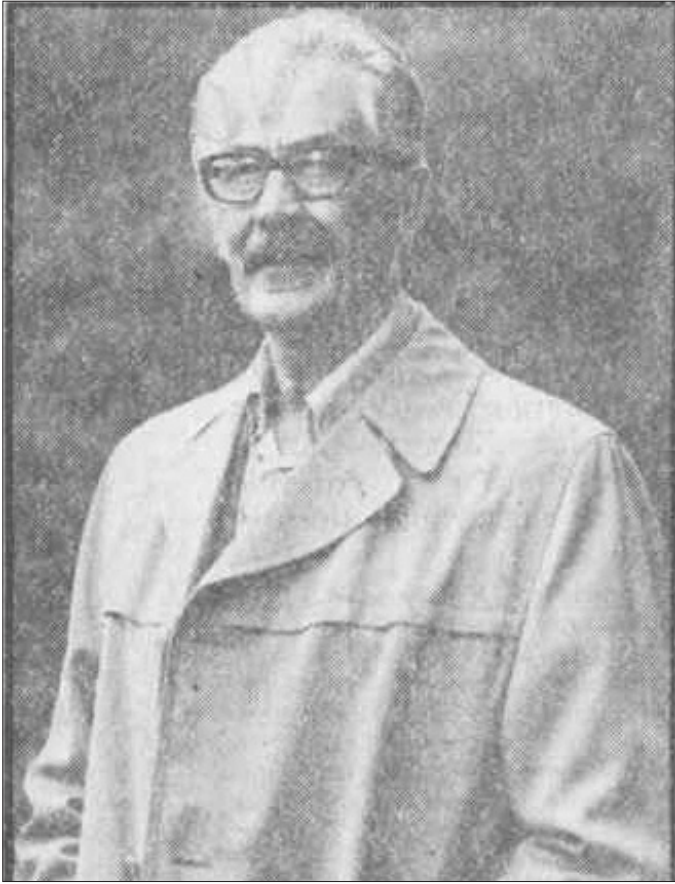
Flytten till Åker

Erik Johansson föddes i Fogdö prästgård den 25 september 1914. Familjen flyttade till Lida utanför Åker i november 1917 där Valentin fått arbete som statardräng. I *Vägen till fabriken* beskriver han ankomsten till platsen för familjens nya liv:

”Kuskarna tar av till vänster upp genom en lång ekallé, där allén slutar ligger Lida, en vit slottsliknande hu-

Erik Johansson 1976.

FOTO: DN-ARKIVET

vudbyggnad, trädgård med växthus och två vittrappade annex. Längre bort till höger, nedanför ett skogsklätt berg, lyste i rad fyra statkåkar. Framför statkåk nr fyra, den som ligger närmast en hasselbacke, stannar flyttlassen.”

Lida blir början på ett nytt liv för den unge Erik Johansson.

Bortom herrgården låg äventyret. Naturen. Den bergiga skogen bort mot Ärja och de vidsträckta fälten nedanför. Vägen mot utgårdstorpet Kålsäter, långt uppe vid sjön Källången. Där fann Erik Johansson sig själv och naturen då han var på rymmen från faderns förmaningar.

Han fick en kompis som hette Sven och var handikappad. De lattjade och täljde barkbåtar ute i vedboden och lekte sexlekar med flickorna hela som-

maren 1920.

December i Lida gestaltade Johansson enligt följande:

”Kring Åkersslätten ligger i väster Valsberga och Järsta, i norr Lida säteri och i öster Ärja by. I söder skymtar skorstenarna vid Krutbruket och längre bort Forssa ångsåg och Åkers masugn. De båda samhällena är främmande världar för oss som lever i slättens bondekultur.”

Berättelsen vimlar av levnadsdetaljer ur statarlivet. Specerivaror handlade statarna hos Holmbergs nere vid Valsberga station. Notorna lämnade de in i bagarstugan och morgonen därpå tog gårdens postkusk dem med sig i sin stora väska av blankslitet läder.

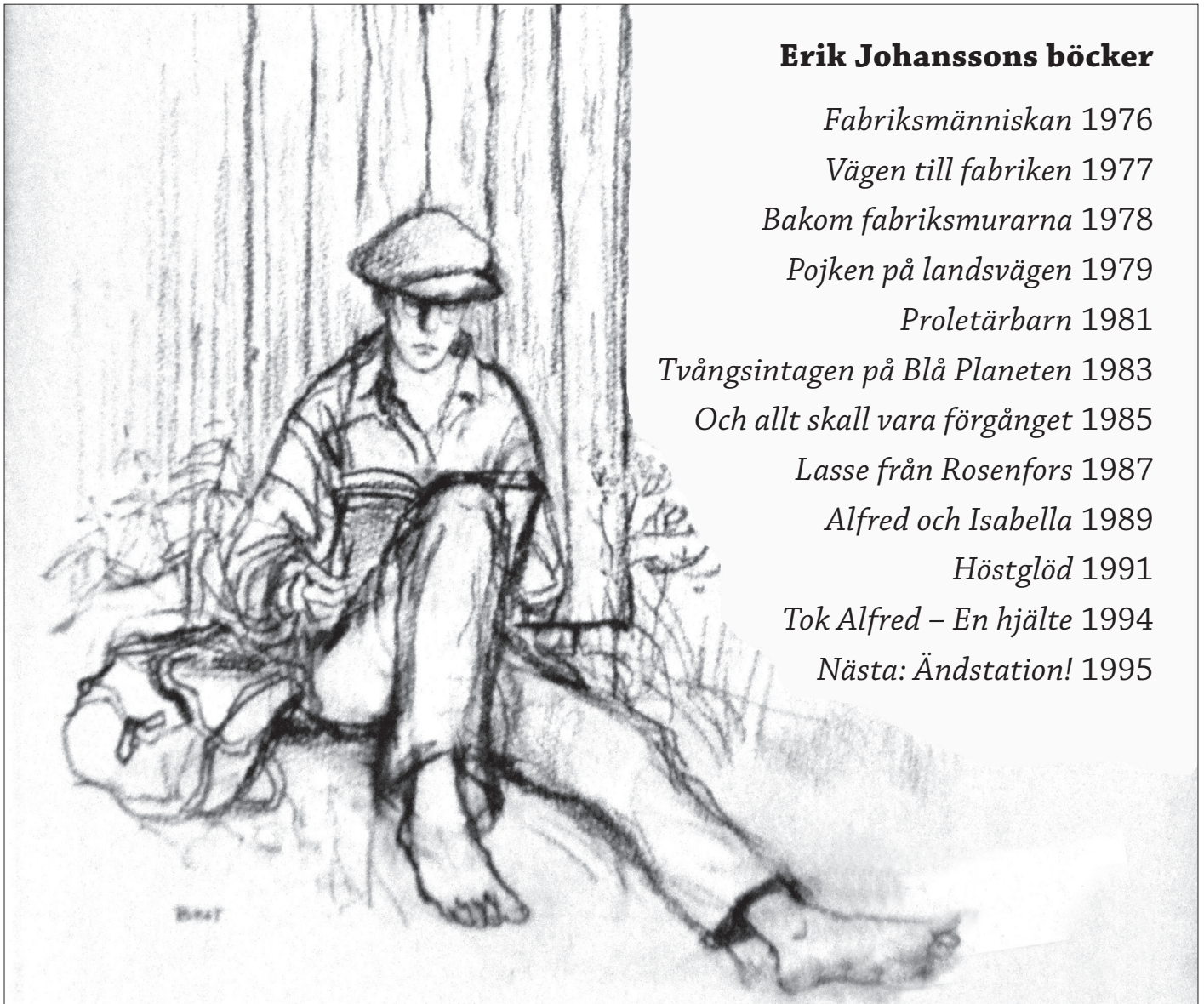
Men Ingeborg Johansson, modern, vantrivdes över livet i statarkåkarna i Lida, eller Sibirien som de allmänt kallades. Hon drömde ständigt om en egen liten stuga långt bort från alla grannarna.

Ännu en flytt blev resultatet. 1923 drog familjen vidare till Valsberga gård där Valentin fått jobb som rättare, ett snäpp upp från statartillvaron får man nog säga. Denna episod tycks dock Erik Johansson ha hoppat över i sina memoarer, han går rakt på flytten in till Åkers Styckebruk istället:

”En blåsig kall dag i slutet av oktober 1927 körde en lastbil upp till Sibliens statarkåkar. Valentin hade fått arbete nere vid brukssamhället och nu skulle han flytta, Åhlander var med som flyttkarl”, berättar Erik Johansson.

Valentin hade fått jobb som sågverksarbetare på Forssa såg.

Erik Johanssons böcker

Fabriksmänniskan 1976

Vägen till fabriken 1977

Bakom fabriksmurarna 1978

Pojken på landsvägen 1979

Proletärbarn 1981

Tvångsintagen på Blå Planeten 1983

Och allt skall vara förgånget 1985

Lasse från Rosenfors 1987

Alfred och Isabella 1989

Höstglöd 1991

Tok Alfred – En hjälte 1994

Nästa: Ändstation! 1995

Teckning av Brit Swedberg från omslaget till Erik Johanssons självbiografiska bok *Pojken på landsvägen* från 1979.

När familjen skulle flytta in till Åker utbrast den ständigt ängsliga Ingeborg:

”Det känns så konstigt att flytta till bruket ... å man kan inte ens ta med djurena å då blir då så tomt. Å dom säger att bruksborna ska vara så högfärdiga, dom kommer inte att völa en skitlolla som jag ...”

Erik Johanssons farväl till Lida beskriver han som en tragisk sorti:

”Bilen skumpar fram på byvägen, i slutet av Lidaallén svänger den ut på stora vägen. Från flyttlasset ser jag Sven

hoppa efter bilen med sin krycka, det ena byxbenet fladdrade tomt.

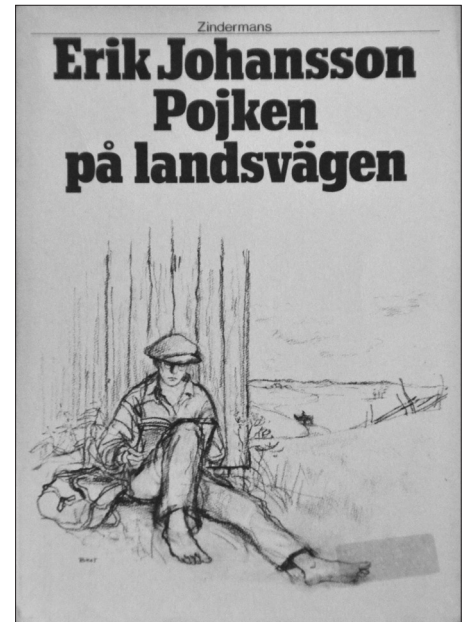
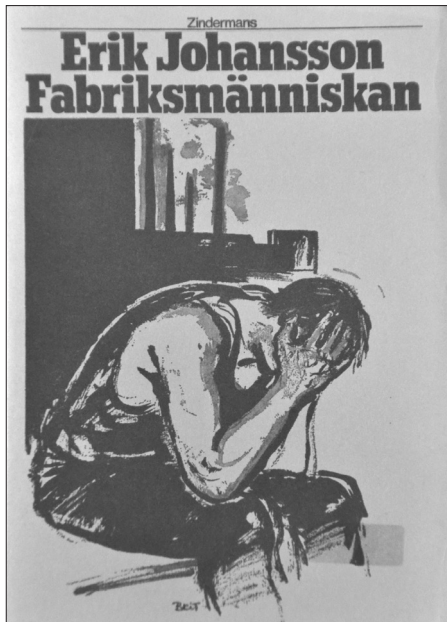
– Hej hej Erik, skrek han och de runda kinderna var som röda äpplen. Hej hej Erik, kom snart å hälsa på ...

Men jag skulle aldrig återse min lek-kamrat Sven!”

Till Styckebruket

Den nya tiden inne i samhället Åker skulle bli det som formade Erik Johans-

Bokomslag till originalupplagorna av Erik Johanssons fyra första böcker: *Fabriksmänniskan* 1976, *Vägen till fabriken* 1977, *Bakom fabriksmurarna* 1978 och *Pojken på landsvägen* 1979.

son för resten av livet. Familjen flyttade in i en lägenhet i den fastighet som i gamla dokument går under namnet Wahrendorff No 1. För äldre Åkersbor mer känt som gamla Ica-affären vid Forsavägen. Där hade tidigare legat ett bryggeri.

Det är en dyster tillvaro som Johansson målar upp i sin levnadsteckning.

Lägenheten var lika skitig och dålig som statarkåkarna alltid hade varit. Inga grannar syntes till, ingen kom för att hälsa dem välkomna. Han beskriver den första natten i Åker som att det aldrig var riktigt tyst utanför. Alla sov oroligt. Grannarna ovanpå bråkade till efter tolv på natten. Järnvägens kolgård låg nedanför fönstret och loken tuffade fram och åter för att fylla på kol och vatten. När vinden låg på fylldes

familjens lägenhet med stickande från stenkolsrök och lukten av rusånga. På dagen skramlade kolryssarna förbi till masugnen med träkol från Forssasågens kolgård. Bruksvägen var svart av sot. Vid regn drogs sörjan in i köket, därför låg det alltid tidningar vid köksdörren, där ställde familjen sina kängor innan de gick in.

Johansson beskriver familjens bostad i sin bok *Pojken på landsvägen*:

”Ingeborg och Valentin hyrde rum och kök i ett vitrappat hus som tidigare

varit bryggeri, men byggts om till speci-
riaffär och lägenheter. I affärsfönstren
hängde gammal urblekt reklam för skur-
pulver och mor Annikas kaffeblandning,
och så Ekströms jästpulver. Bakom
”bryggeriet” ligger ”Villorna”, där bor de
som kommit upp sig på bruket.”

Naturen hade alltid haft en stark
inverkan på Erik Johansson och i Åker
skulle dessa upptäckter få ännu större
betydelse. Vid Visnarens strand upplev-
de han en känsla av tidlöshet som up-
pträdde tack vare hans fascination för
vatten och sjöar.

Vårens ankomst i Åkers natur
beskriver han i *Vägen till fabriken*:

”Tiden gick och jag upplevde min
första vår utan blåsippor och gullvivor,
men istället kunde jag dagligen se hur
en insjö befriade sig ur metertjock is.
Efter ett ihållande vårregn och ljumma
vindar från Ulva rämnade den porösa
isen i stora flak, som vårstormen drev
mot järnvägsbanken nedanför Riasko-
gen, där de smulades sönder. I flera
veckor hörde jag isen rassla, tills insjön
en vårdag låg alldeles isfri. Vilken härlig
känsla av nästan kroppslig befrielse! Då
ville jag bli sjöman.”

Och sjöman var också vad han blev,
men långt senare.

Arbetets fånge

En dag kom fadern Valentin hem och
slängde sin kådiga keps på kökssoffan.
Stunden Erik Johansson länge fruktat
var inne:

– Jag talade med Degerman i
dag och du får börja i lådfabriken på

måndag. I eftermiddag ska du ner till
brukskontoret och hämta arbetsbok, sa
fadern.

Degerman var sågmästaren på
Forssa såg, Manfred Degerman (1889-
1969), senare också känd som socialde-
mokratisk politiker och bygdeprofil i
Åker.

Plötsligt var Erik tretton år gammal
och stod vid en vrålande maskin, som
på något underligt sätt dödade hans
ungdomsglädje. Han berättar om en ar-
betsmiljö präglad av mobbning från an-
dra mer erfarna pojkar och vuxna som
tittade bort. Den nye skulle minsann
stekas och fostras i denna nya tillvaro
på Forssa såg.

”Sakta trasades bondpojken gröna
själ sönder, och något nytt vill inte växa
fram”, konstaterar Johansson. Och
mobbningsmetoderna paraderar förbi i
hans självbiografiska skildring.

Men läslusten var det inget fel på.
Efter arbetet i lådfabriken sprang Erik
varje onsdagskväll till sockenbiblioteket
vid Löta folkskola. På vägen dit var han
tvungen att passera pojkmobben som
stod vid Kunskapens träd och väntade
på trubbel och skrek:

– Passa dej bonnjävel om du spring-
er omkring här på bruket och låtsas
vara student! Den jäveln vill vara viktig,
släng ner böckerna i diket!

För att slippa fler gatlopp gick Erik
då den timslånga omvägen runt Visnar-
en, förbi Forssanäs och genom storsko-
gen vid Ulva för att komma hem.

Gamla Ica-affären vid Forsavägen där Erik Johansson och hans familj bodde på övervåningen. Affären fotograferades av Harry Lindblad i oktober 1973, strax innan den lades ner.

Det som fabriksstillvaron trasade sönder helade han med sin läslust och sitt intresse för naturens växter.

Han läste Harry Martinsons *Midsommardalen* och gladdes åt naturens förundrande förmåga att växa och omskapa sig själv, att livet kunde gro ur vilket mörker som helst, även utmed den höga fabriksmuren där han senare i livet gick varje dag med *Svensk illustrerad flora* och gladdes åt de futtiga grässtrån som ännu växte där och som överlevt den sista asfalteringen.

”Varken fabriksmurar eller fängelsemurar behöver stänga oss ute från naturupplevelser”, som Johansson skriver.

Han förblev en naturromantiker, som hämtade energi ur livet utanför

fabriken, i det gröna.

– Harry Martinson är min gud. Det var han som kom med det nya språket, han hade fantasin och naturkänslan, säger Erik Johansson i en intervju från 1992.

Med god hjälp av Martinsons *Aniara* försökte Johansson dessutom erövra det poetiska bildspråket. Med blandad framgång, får man väl lov att säga. Erik Johanssons gebit var annars en kraftfull rakt-på-sak-prosa om livets konkreta spörsmål, snarare än poetiska utvecklingar och snitsigheter.

Men tiden i Åker varade inte länge.

– En bonddräng är uppfostrad till foglighet och lydnad. Industriarbetaren är tuffare och mer företagsam. Jag

Gamla Ica fotograferad längs med Forsavägen in mot samhället.

FOTO: HARRY LINDBLAD

kunde aldrig anpassa mig till maskiner och avskedades som industriellt obildbar, säger Erik Johansson i en intervju i samband med debuten 1976.

Vändpunkten kom 1933 då han gick en folkhögskolekurs för arbetslös ungdom på Gripsholms folkhögskola i Mariefred. Där fick han de första indikationerna på att det kunde vara normalt att en arbetarpojke läste böcker.

De båda föräldrarna kom ur startarmiljön och trodde att det var direkt farligt att läsa böcker.

– När mamma köpte socker sprätade hon upp påsen och skar den i fyra bitar som vi barn fick skriva och rita på, berättar han i en intervju 1992.

– Om jag satt och läste blev mamma

orolig. Läs inte så mycket, pojk, du kan bli konstig, sa hon. Det var ett lyte att vilja läsa. När hon fick se mig med en bok tog hon den och låste in den i skänken i finrummet.

”Ge honom ett pulver så han blir frisk i huvudet”, var den stående ordern från fadern så fort Erik broderade ut med sina inre fantasier inför de oroliga föräldrarna.

Befrielse

När depressionen och den stora arbetslösheten satte in på 1930-talet in-
nebar den en sorts befrielse för Erik Johansson. Plötsligt lossnade arbets-

livets bojar. Han började luffa runt med ryggsäcken full av filosofi. Han hamnade på alla möjliga ställen. Drev runt på vägarna om somrarna, läste böcker, bodde i kojor och lador. Jobbade om vintrarna. Arbetade som dräng på Björngården i Taxinge, luffade i Hallstahammar. Han var trädgårdsdräng på Väsbyholms herrgård i Torshälla en sommar, han högg skog på domkapitlets ägor vid sjön Uden i Västergötland en vinter, läste på Gamleby folkhögskola i Småland och var kockelev på Stadshotellet i Eksjö i ett halvår. Kock var han också i Varberg, Falkenberg och Skövde under andra halvan av 30-talet.

I slutet av 30-talet gick han till sjöss, som en gång Harry Martinson gjort. Erik Johansson mönstrade på Svenska Amerika Liniens kryssningsfartyg M/S Gripsholm och M/S Kungsholm som kökspojke och kock. Han hamnade i New York, Nordafrika, Madeira, Lissabon och på Kuba. Fick lära sig det hårda livet i andra länder och kulturer.

Vid 32 års ålder mönstrade han av för gott i Göteborg där han blev restaurangkock och livsmedelsarbetare på Gomans stora fabrik som ägdes av KF.

Ovanpå sin korvstoppningsmaskin satte han upp en vas med blommor. Sådan var han. Det retade gallfeber på många av arbetskamraterna. På fabriken var han bokombud för Folket i Bild i över 20 år och la envist fram böcker på ett bord i matsalen som arbetarna kunde låna. Det retade också gallfeber på många. Ett helt arbetsliv av mobbning följde. Han pensionerades

innan han fyllt 60 och började skriva böcker istället. Det politiska samhällsklimatet visade sig vara mer än redo för hans berättelser.

Erik Johansson avled den 7 juni 2013 i Göteborg vid 98 års ålder.

Arbetsförfattaren

Ständiga teman i Erik Johanssons berättelser är hur mobbning och tempoarbete har slagit sönder arbetarnas gemenskap. Arbetarna har blivit varandras fiender i den nya moderniserade arbetsmiljön. Enligt Johansson levde tidigare epokers arbetare och statare ett mänskligare liv, även om de materiella villkoren var eländiga.

Erik Johansson har setts som en svikare inom arbetarrörelsen eftersom han tagit avstånd från den materialism och moderniseringsiver som präglade rörelsen under efterkrigstiden.

I boken *Pojken på landsvägen* summerar han i sina slutord: ”Det som skrämmer och smärtar mig mest är att arbetarrörelsen har förlorat sina inre kvalitéer och är stadd i moralisk upplösning.”

Grunddraget i hela Erik Johanssons författarskap är en oerhört stark natur- och livskänsla som han förvärvade under uppväxten i naturnära miljöer på Fogdön och i Åkers bergslag. Där utbryter, precis som i Jan Fridegårds *Lars Hård*, upplevelsen av frid och skönhet mitt i en miljö präglad av mörker och råhet och smuts, som Lars Furuland skriver i sin recension av *Vägen till fabriken*.

För att summera Erik Johanssons litterära gärning skulle man kunna säga att han sluter cirkeln för det radikalare sextioalet, med sina återkommande berättelser om fackföreningsrörelsens förstelning och den korporativistiska modellen i näringslivet, det intima samarbetet mellan näringslivet och LO-ledningen och den våldsamma radikalisering av vänstern som inträffade under främst 1970-talet.

Enligt författaren Sven Lindqvist, som hyllade Johanssons debut 1976, var det ingen slump att arbetarromanen fick en renässans i mitten av 70-talet. Folke Fridells *Död mans hand* gavs ut i nytryck 1976, i Meidnerfondernas och Medbestämmandelagens år, en bok där tanken att alla skulle dela på pengarna presenterades redan på 40-talet.

Lindqvist nämner ett nytt historiemedvetande, att vi måste lära oss av historien innan vi bygger framtiden. Andfådda som efter en språngmarsch tycks vissa arbetarförfattare ha stannat upp för att se tillbaka och ta ut en ny riktning vid den här tiden.

Förutom Johansson nämner Lindqvist författare som Raimond Bengtsson, Helga Bergvall, Ingvar Dahlström, Kerstin Ekman, Valfrid Göransson, Gunnar Kieri, Sture Källberg, Ovar Nilsson, Thomas Nydahl, Reidar Jönsson och Per Holmer som uttolkare av denna nya tid.

På 1950-talet var arbetarförfattare som Gunnar Adolfsson, Nils Parling, Kurt Salomonson och Folke Fridell stora i den genre som Erik Johansson senare

kom att verka inom, en alternativ arbetarroman som inte romantiserade, idylliserade eller höll arbetarklassen om ryggen utan, tvärtom, lyfte fram problemen i den miljö där arbetarna levde tillsammans. Möjligtvis parat med det Harry Martinsonska naturintresset.

Det är i denna arbetarlitterära tradition man bör sätta in Erik Johansson. Dock blommade han ut sent och hans berättelser var som vi sett i allra högsta grad aktuella i samtiden, andra halvan av 70-talet då vänstervågen mattades av drastiskt för att sedan i princip dö ut efter kärnkraftsomröstningen 1980 då en borgerlig regering hade makten. Nya ideal tog då raskt över. ■

Erik Johansson 1992.

FOTO: JOAKIM ROOS/DN

Mer om Ebba Nordström

I förra numret av *Bruksanvisningen* fanns en artikel kallad "Ebba – Stockholmskan Ebba Lennholm alias Åkersflickan Ebba Nordström". Den berättade om Ebbas liv utifrån folkbokföringen med flera handlingar och gav en lite annan bild än den som vi lärt känna från boken *Bruk och Bruksfolk* .... Den historien i sin tur bygger främst på en artikel i tidningen *Stormklockan* från 1915 men också på en del minnen från personer som då levde.

Efter berättelsen i vårt medlemsblad kom från en av våra medlemmar en annan artikel om händelsen. Det är hämtad ur tidningen *Dalpilen* från den 19 november 1915. Den ger ytterligare informationer kring Ebba och vad som skedde. Men precis som artikeln i *Stormklockan* känns även denna som en vinklad partsinlaga. Ingen av tidningarna har försökt ge en objektiv skildring av den tragiska händelsen, dvs. det är inte fråga om undersökande objektiv journalistik utan mer att skapa en historia som passar ett eget syfte.

Så här inleds artikeln i *Dalpilen*: "Vid Åkers styckebruk i Södermanland har nyligen timat en sorglig tilldragelse. En ung arbetardotter Ebba Nordström, som varit platsombud för "Stormklockan", har beröfvat sig lifvet.

Tidningen *Stormklockan* har i en sensationellt utstyrd artikel gjort gäl-

lande, att detta sjelfmord haft sin orsak däri, att flickans morfader, en 72-årig trotjänare Lännholm, hvilken flickan hushållat för, blivit uppsagd från sin tjenst af bolaget till hämnd för att hans dotterdotter agiterat för *Stormklockan*."

Vidare beskrivs att Lännholm, enligt *Stormklockan*, hotats med vräkning från den stuga han bor i. *Dalpilen* har kontaktat disponent Sundell för att få bruksledningens syn på historien. I artikeln beskrivs att när "Gubben Lännholm" fyllde 70 blev det tal om att han skulle flyttas till brukets ålderdomshem men att det just då fick anstå. "De mer sansade bland arbetarna uttalade ej sällan, att gamle Lännholm verkligen borde intagas på hemmet" står det i *Dalpilens* artikel. Bruksledningen beslutade att nu på hösten 1915 skulle det ske.

"Man får gifetvis den föreställningen, att det gäller att kasta en gammal arbetare på bar backe. I sjelfva verket är Åkers styckebruks ålderdomshem mönstergillt. Det består af tre byggnader i utmärkt skick och hyser f.n. ett trettio-tal skyddslingar samt skötes af en fackutbildad föreståndarinna med två anställda kvinnliga biträden" står det vidare i *Dalpilen*.

Ni som besökte vår temautställning "Från fattigstuga till äldreboende" som visades på Bruksarkivet kan nog hålla med om att Styckebrukets ålderdoms-

Tidningen *Dalpilen* fredag den 19 november 1915.

BRUKSANVISNINGEN NR 40 - APRIL 2020

Ebba

Stockholmskan Ebba Lennholm
alias
Åkersflickan Ebba Nordström

Pehr Bengtsson borrar ner sig i arkiv och kyrkböcker för att pussla ihop en sammansatt bild av Åkersflickan Ebba Nordström (1893-1915). Frågorna hopar sig. Vem var hon? Tog hon verkligen livet av sig efter påtryckningar från Styckebruket? Hur växte Ebba Nordström upp? Hur såg hennes koppling till Åker ut?

Text: Pehr Bengtsson

12

Ebba till höger: Ebba Nordström.
Foto: ur Åkers hembygdsförenings arkiv.

Bruksanvisningen
nr 40 April 2020.

hem nog var välskött med den tidens mått.

Därefter berättas om Ebba och att hon uppträtt "... som tidningen Stormklockans agitator på platsen. Men att detta skulle i ringaste mån ha motiverat morfaderns överflyttande till ålderdomshemmet förnekar bruksledningen på det bestämdaste."

I artikeln beskrivs att "den unga kvinnan var, att döma redan af åtskilliga hennes egna yttranden, synnerligen överspänd till hela sin sinnesinriktning." Hon skall för tre år sedan gjort två självmordsförsök i Stockholmstrakten, sägs det också. I församlingsböcker eller i de av polisens handlingar som jag hittat har jag inte funnit något om tidigare självmordsförsök. Därmed inte

sagt att det absolut inte kan ha skett.

Ebbas öde fortsätter fascinera oss mer än hundra år senare. Hur mycket klokare vi blev av *Dalpilens* artikel får vara upp till var och en att fundera på. Kanske finns det ännu mer information?

För den som vill läsa hela artikeln i *Dalpilen* finns den att läsa digitalt på Kungliga Biblioteket. Det går att hitta *Dalpilen* från din dator, men det går inte att öppna alla årgångar då de är upphovsrättsligt skyddade.

Sök på www.tidningar.kb.se, sök efter *Dalpilen* och leta därefter upp 19 november 1915. Artikeln finns på sidan 3 i tidningen.

Pehr Bengtsson

En Lännapräst trotsar sin biskop på 1600-talet

Christer Ståhl har letat i Strängnäs stifts herdaminnen och hittat en självsvåldig komminister Herr Peder i Länna som trotsar biskopen på 1600-talet.

Länna församling var från och med 1584 till 2002 en annexförsamling till Åker. Detta innebar att kyrkoherden eller dennes vikarie i vanliga fall var bosatt i Åker och i Länna fanns komministern (capellanen).

Under åren 1608 -1643 var **Peder Benedicti Gothus** (Herr Peder kallad) komminister i Länna. Han hörde till de många av den tidens kapellaner som, antagligen förskräckta av **biskop Paulinis** förordning om särskilt prov för dem, önskade promotion till bättre lägenhet (tjänst).

Hellre satt han lugn och trygg vid sin tjänst i alla sina livsdagar, än att han vågade sig på en dust med sin grundlärde biskop eller de lärde herrarna.

Biskopen hade förordnat att det vid varje prästmöte skulle bestämmas hur många kapellaner som till nästa möte skulle läsa vissa skrifter och sedan i en diskussion med ovan nämnda herrar

visa sina kunskaper. Peder ansåg sig ha sitt fulla vederlag för sina meriter i Länna, även om han önskade komma därifrån.

Herr Peder hade det nog inte alltid så lugnt och gott i Länna. En kapellan hade vid den tiden en mycket eftersatt och förtryckt ställning. Han vågade knappt göra någonting å tjänstens vägnar, ”utan att äga lof till af sine pastore”.

En gång hade han vågat göra prästerlig tjänst på eget ansvar, men han kom inte att göra om det. **Lars Månssons** hustru i Söderlänna hade bett honom jordfästa hennes avlidne man och detta hade Peder gjort.

Då den myndige prosten **Magnus Agriconius** i Åkers moderförsamling fick vetskap om detta kallade han Peder inför sig och frågade honom, huru han dristat intränga ”i sine pastoris offico, utan någon excusation begrafva en förnemblig sockenman”. Herr Peder borde

Drottning Kristina på en
målning av A. Wuchters,
1661.

FOTO: SPA

veta att han derigenom begick en trefaldig synd; 1) ”han förklenade Pastoris myndighet.” 2) ”han beröfvade honom (pastorn) hans likstool” och 3) ”han gaf ett fult exempel androm både i denna och andra församlingar, såväl sacellanis som auditoribus”.

Tjänstefelet ansågs på den tiden så graverande att det rent av påkallade en extraordinär åtgärd. Prosten Agriconius ansåg sig behöva sammankalla en extra sockestämman för ärendets behandling. På stämman ”excuserade” sig Lännaborna och lovade att ”aldrig mer försöka hvarken lönlige eller uppenbara slå sig ifrån sine pastore”. En på stämman tillfälligt närvarande tjänsteman från stiftet fann sig till och med föranlåten att lägga ytterligare sten på bördan och offentligen giva den, som man tycker, redan mer än nog förödmjukade herr Peder en ytterligare varning att ej i sin församling göra någon tjänst, utan att pastorn ger sitt lov därtill.

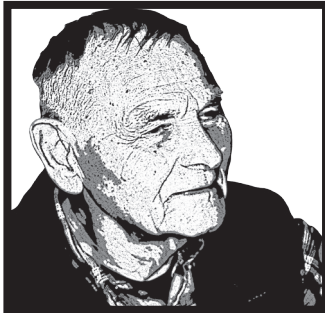
Därefter tycks allt ha förlupit lugnt och gott mellan pastorn och hans komminister. Prosten hjälpte herr Peder till och med att få ytterligare fastebrev (lagfart) på sitt boställe. Ett litet halvgårdshemman Gillesgården i Länna, tillhörigt kronan. ”Herr Peder är en gammal tjänare, som här i socknen mer än 30 år tjänt hafver, därtill mycket ofärdig och sjuklig, så att han icke kan resa mellan församlingarna”.

Gustaf II Adolf hade gifvit fastebrev 1627 och **Maria Eleonora** 1639, å Gripsholms slott av gunst och nåde efterlåtit Herr Peder Gillesgården att njuta kvitt och fritt för alla vissa och ovissa perselar. Detta stadfästes av **drottning Kristina** den 24 mars 1642.

Det blev sedan så att Herr Peder inte hann njuta av hemmanet mer än två år. Han avled 1645.

Ovanstående är hämtat ur Strängnäs stifts herdaminnen.

Christer Ståhl

Cykelreparatören berättar

Anekdoter av Lars Axelsson

Lars Axelsson (1920-2013)

Lars Axelssons pappa var en av skogvaktarna vid Styckebruket. Familjen bodde i Rappstugan, det första av husen på Raden vid Styckebruket. Här föddes Lars 1920 och han kom att bli Åker trogen hela sitt liv. Redan i slutet av 1930-talet övertog han cykelverkstaden som låg längs Forsavägen. Lars blev med tiden känd som cykelreparatör, uppfinnare och hembygdsvän. Tillsammans med Bertil Andersson, Börje Eriksson och Harry Lindblad var Lars med att starta upp Torsdagstramparna. Lars avled i februari 2013. Här nedan och i kommande nummer av Bruksanvisningen återfinns några av Lars många anekdoter.

Pehr Bengtsson

Cykelmotivation

På sommaren 1933 hade jag lånat min brors cykel för att göra en tur ut och titta på vägbygget. Vid Krutbruket kom en som jag tyckte gammal gubbe i svart slokhatt, uppknäppt kavaj och stövlar och cykla förbi mej. Det där tyckte jag var förargligt och i backen ner mot Löta bro hade jag lyckats ta mej förbi och pinnade på allt vad jag orkade och tyckte att den där gubben skulle jag väl ledigt åka ifrån. Men när jag efter en stund sneglade bakåt så såg jag i ögonvrån att han var mej i hasorna samtidigt som mina krafter var på upphällningen. Aldrig har jag väl varit mer intresserad av att stanna och se på vägbyggen än då. Det visade sej nämligen vara "Johan i Bårdammen" (Borgdammen) som var på väg till Bolaget för att köpa ut ransonen innan stängningsdags och klockan var tio i två. Han hade bråttom och tacka för draghjälp och sa bara "de é

varmt" under det jag såg kavajen fladdra när han försvann genom skärningen vid "Helvetets portar". Jag förmodar att han hant fram i tid.

Kalle Säfström

Kalle, som var en ordkarg och tålmodig fiskare, höll en gång på att angla på Marviken och fiskelyckan hade väl inte varit så god. Så Kalle var inte på allra bästa prathumör då en bekant stannar till och frågar: "Har du fått nån fisk, är dom på hugget?" "Ha", säger Kalle, "har väl fått nåra stycken." Under det fortsatta samtalet lättar den andre på locket till fiskkonten och får se en ensam liten abborre på botten och säger: "Du har ju bara fått en." "Ha, de kan väl hända, ja räkna dom inte så noga", säger Kalle.

Lars Axelsson